

Ніна Федорівна Федорова,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
головний співробітник відділу
інноваційних технологій
Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Київ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4382-4686>

УДК 37.091.212/3

DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2019-2\(73\)-13-18](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2019-2(73)-13-18)

**ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ ТЕХНОЛОГІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В
СЕРЕДНІЙ ОСВІТІ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ**

Анотація.

У статті автор здійснив аналіз теоретичної сутності технології діяльнісного підходу в середній освіті з обдарованими учнями. Обґрунтовано деякі поняття щодо технології діяльнісного підходу. Автор звертає увагу на: визначення діяльнісного підходу в освіті, мотивацію, форми активності, класифікацію та структуру діяльності під час освітнього процесу в середній освіті. Визначено форми діяльнісного підходу, види мотивації, структуру, способи, результативність та потреби діяльнісного підходу. Розглянуто класифікацію інтелектуальної діяльності професіоналів в освіті.

Ключові слова: технологія «діяльнісний підхід»; класифікація; мотивація; активність.

*Истина редко бывает чистою,
а іноді – однозначною.
Оскар Уайльд*

Середня освіта – це продукція/продукт людської діяльності, що може бути засвоєна особистістю лише в процесі діяльності або дій, адекватних діяльності, що наявні в цій діяльності.

Поняття «діяльність» широко застосовують у більшості наук, що вивчають особу як активну особистість. Це поняття в різних науках наповнено різним змістом, але його сутність розкривають психологи. Часто у психологічних публікаціях поняття «діяльність» використовують як синонім поняття «активність». Так, професор В. Суходольський писав, що «...ми переконалися не тільки у значній полісемії поняття діяльності у працях провідних теоретиків психології діяльності, але також у тому, що області полісемії у них різняться. Це призводить до змішання понять».

Натомість С. Гончаренко так обґрунтовує поняття «діяльність» – це спосіб буття людини у світі, її здатність вносити в дійсність зміни. Головними компонентами діяльності є: суб'єкт з його потребами; мета, відповідно до якої перетворюється предмет в об'єкт, на який спрямована діяльність; засіб реалізації мети; результат діяльності. Універсальним предметом діяльності є природа та суспільство, а її загальним наслідком – *олюднена природа* [1].

Діяльнісний підхід в освіті (середній та вищий) – це рівні оновлення освітнього процесу в періодиза-

ції мети і завдань освіти та стосується компонентів складної ієрархічної системи освіти або використання інтерактивних технологій як засобу продуктивної освіти учнів/студентів. Учитель/науково-педагогічний працівник повинен вдосконалювати професійну діяльність, використовуючи на заняттях інноваційні форми, методи, засоби та прийоми. Підхід характеризується виявленням особливостей процесів набуття учнями/студентами культурно-історичного досвіду. Людині притаманна активність, але вона проявляється у формі певних операцій, дій або діяльності, що бувають *зовнішніми* (об'єктивно спостережними змінами), так і *внутрішніми* (реалізуються у психіці особи). З цього випливає обґрунтування цих форм активності.

Педагогічний словник під редакцією дійсного члена АПН України М. Ярмаченка дає таке обґрунтування поняттю «діяльнісний підхід» щодо вивчення психіки: 1) принцип вивчення психіки, в основу якого покладено категорію предметної діяльності; 2) психологічна теорія, що розглядає психологію як науку про породження, функціонування та структуру психологічного відображення у процесах діяльності індивіда. Основні принципи діяльнісного підходу: розвиток та історизм; предметність; активність; інтеріоризація-екстеріоризація;

єдність будови зовнішньої та внутрішньої діяльності; системний аналіз психіки; залежність психологічного відображення від місця об'єкта, що відображається в структурі діяльності. Основні представники – О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та їхні учні та послідовники [6].

Операція – це зміни положення або стану суб'єкта, що здійснює виклик будь-якій зміні об'єкта, спрямований на його активність. Операцією можуть бути прояви активності: автоматизовані, перцептивні, моторні, мнемічні, інтелектуальні тощо, а саме: біг, ходьба, змах руки, зосередження уваги, запам'ятовування образу, звуки, що виходять під час активності, писання тексту, цифр, букв тощо [2].

Виконуючи певні операції особистість застосовує будь-які *прийоми*. Прийом – це різновид виконання операції. Застосування різних прийомів збільшує якість виконання операції за активності особи-

стості. Також важливим складником операції є *дія*. *Дія* – це операція або їх сукупність, свідомо обраних, що виконуються суб'єктом для досягнення певної мети. Для того, щоб активність особистості набула форму діяльності необхідно усвідомлення суб'єктом потреби. Результатом такого задоволення потреб є мотив діяльності. *Мотив* – це опредмечення потреби, збудження особистості реалізації до поставленої діяльності. *Суб'єкт діяльності* – це особи або група осіб, які є носіями активності у свідомому пізнанні та перетворенні дійсності відповідно потребам. *Об'єктом діяльності* є матеріальний або ідеальний об'єкт (стан) зміни якого призведуть до створення матеріального або ідеального продукту/продукції, що задовольняють власні потреби. Наведемо форми активності особистості (табл. 1) [2].

У таблиці 2 показуємо види мотивації особистості [2].

Таблиця 1

Форми активності особистості

№	Форми активності	Характеристики активності	
		Визначення форми активності	Умови активності
1	<i>Діяльність</i>	Цілеспрямована активність, потенційно задовільна свідомо потреба суб'єкту (діяльність складається з деяких дій, часткової мети, що залежить від мотиву)	Активізується тільки свідомою потребою
2	<i>Дія</i>	Операція або сукупність операцій, свідомо вибраних та виконуваних суб'єктом для досягнення певної мети	Може активізуватися мотивом і зовнішнім стимулом
3	<i>Операція</i>	Зміни положення або стану суб'єкта, що викликають будь-які зміни об'єкта, на який спрямована ця активність	Може активізуватися та стимулюватися несвідомо

Таблиця 2

Види мотивації

№	Види потреб	Види мотивів		
		свідомі		несвідомі
1	<i>Безпосередні</i>	бажані	мотиви	уподобання
2	<i>Опосередковані</i>	обов'язки	стимули	установки
3	<i>Внутрішні</i>	визнання	переконання	ідеали
4	<i>Інтереси</i>	інтереси	хобі	емоції

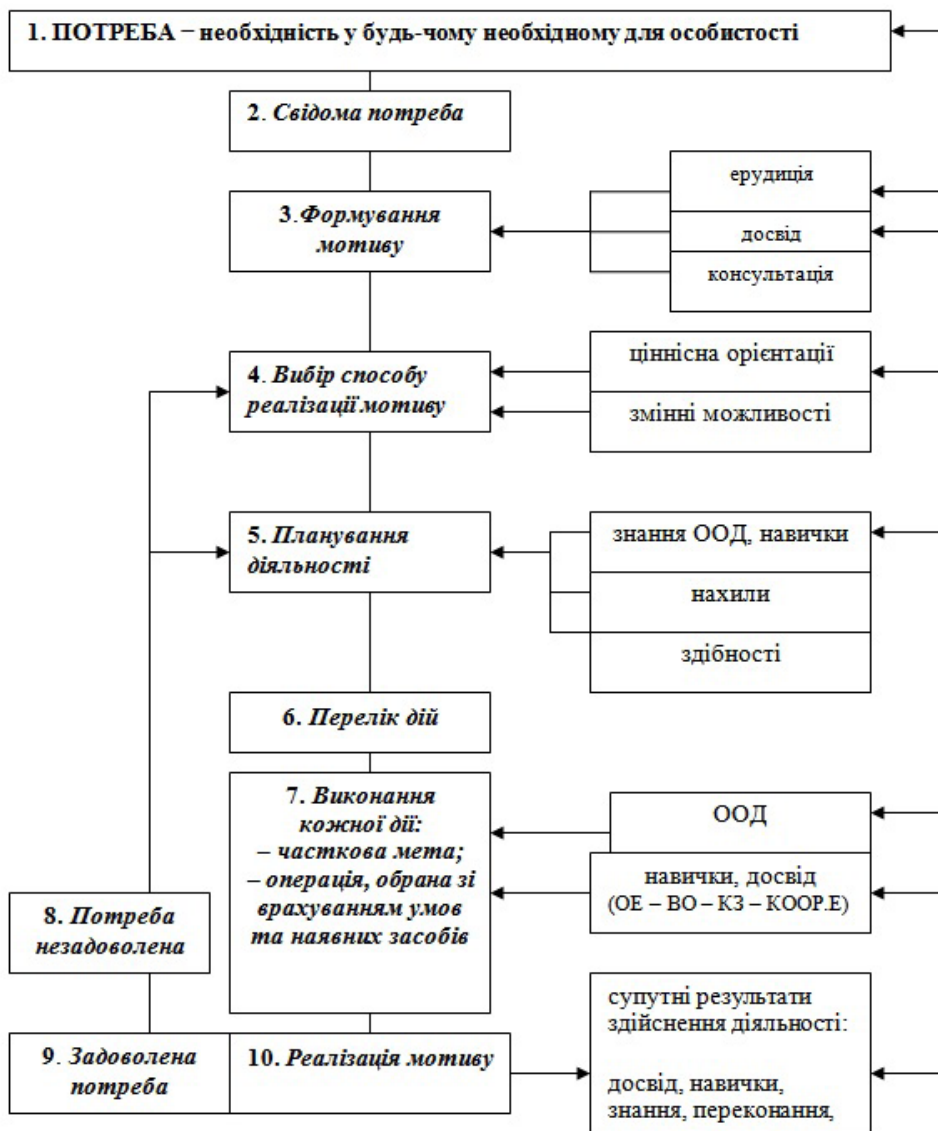
Таким чином, мотив завжди співвідносять з потребою та діяльністю, часткову мету – з дією, а активність – з операціями.

Спосіб діяльності – це усвідомлений образ реалізації мотиву, на основі якого здійснюється планування діяльності. *План діяльності* – це передбачення суб'єктом сукупності та послідовності цієї діяльності. Для розробки плану суб'єкт має знати закономірності, яким підкоряється обраний спосіб здійснення діяльності та процеси, що необхідно при цьому використовувати. *Орієнтованою основою діяльності* (ООД) можна назвати сукупність знань, що визначають свідоме планування та правильне здійснення діяльності, засвоєною особистістю. Проблему формування діяльності розглядають з позиції причин цього виду активності (з акцентом на мотиви). Складність цих знань сумісно вище розглядуваної в психології орієнтовної основи дій [там само].

Структура діяльності – це сукупність і взаємозв'язок дії, що здійснюється свідомо до її задоволення. Виконання кожної дії здійснюється за певних умов, від яких залежить вибір як операції, що використовуються в дії, так і засобів для їх здійснення.

Результати діяльності – це об'єкти або стан, що виникає під час здійснення діяльності. Головним результатом діяльності є її предмет, запроваджений у мотив, з метою досягнення якого вона здійснювалася. Однак у процесі реалізації діяльності можуть виникнути супутні результати, навички, знання та вміння, емоції, збагачення суб'єктивного досвіду. Орієнтування є необхідним під час виконання будь-якої операції (рис. 1).

Діяльність має важливу значущість для практиків як середньої, так і вищої освіти. Ця значущість виражена у твердженні видатного психолога А. Рубінштейна [3]. *Суб'єкт у своїх діях, актах, творчій*

Примітка: ОЕ – орієнтовний елемент; ООД – орієнтовна основа діяльності; ВО – виконання операції; КЕ – контрольний елемент; Кор. Е. – корегувальний елемент [там само].

Рис. 1. Структура діяльності

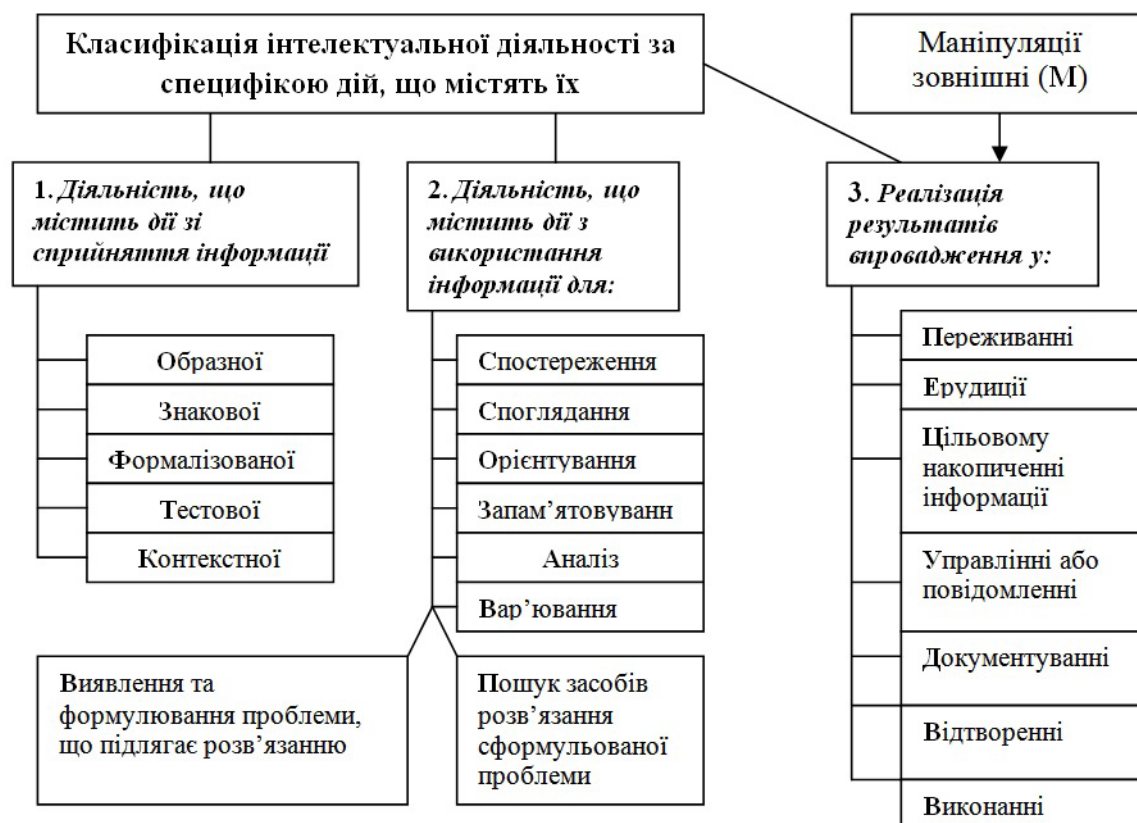
самодіяльності не лише виявляється та проявляється, а й і створюється та визначається. З цього можемо визначити два важливих наслідки для вчителів і керівників закладів вищої освіти:

- перший – **спрямованості активності** – спрямовуючи активність можна формувати особистість;
- другий – **латентного формування особистості** – за допомогою стимулювання засвоєння певної системи дій можна направлено спрямувати, хоча і таємно, латентно, непомітно для суб’єкта, формувати його особистість.

Учитель/науково-педагогічний працівник або керівник спрямовує діяльність суб’єкта освітнього процесу (учня/студента), допомагаючи йому усвідомити потребу та раціонально виконати (багаторазово) її дії. В активності суб’єкта, його вчинках і поведінці проявляється свідомо цілеспрямованість. Специфіку цієї здібності дій особистості розглядають не лише психологи, а й філософи та вчителі. Тут «битіє» визна-

чає матеріальне «битіє», а не навпаки. Цілеспрямована дія передбачає «дійове обличчя», дії суб’єкта, перевірювальну та змінювальну об’єктивну реальність [4].

З наукової праці А. Леонтева необхідно також виокремити важливе для професійної діяльності вчителів середньої освіти твердження: *будь-який продукт/продукція людської діяльності може бути засвоєно особою лише в процесі діяльності або дії, адекватної діяльності, що впроваджується в цьому продукті/продукції*. Діяльність передбачає достатнє диференційоване відношення до різних особливостей діяльності, де діяльність розглядають як мету освіти. Її особливості мають бути розглянуті детально. З цією метою розроблено класифікацію видів діяльності, що заснована на особливостях складників цієї діяльності, які вказують на специфіку дій та містять її [2]. Таку класифікацію видів інтелектуальної діяльності для середньої освіти подано на рисунку 2.

Примітка: переробка інформації в інтересах аналізу передбачає наявності відповідних шкал та оцінювання інформації. Використання інформації з метою підвищення ерудиції не переслідує конкретних цілей.

Рис. 2. Класифікація видів інтелектуальної діяльності

Головна спрямованість цієї класифікації полягає в тому, що існують наміри позначити вид діяльності не в цілому, а виділити специфічні дії, що містять вхідну інформацію, яку необхідно засвоїти.

Результати діяльності можуть проявлятися у вигляді емоцій, нарощування ерудиції або реалізовуватися у вигляді опису результатів аналізу або синтезу деяких об'єктів. Вони можуть полягати в безпосередньому відтворенні або у процесі виконання засвоєння суб'єктом освітнього процесу [5].

Виконання, на відміну відтворення, зорієнтоване на безпосереднє сприйняття його іншими людьми. У ньому передбачено поєднання з імітацією, обліком нюансів ситуації, особистісної інтерпретації об'єкта, ерудицією, особистим досвідом, індивідуальністю виконавця, досягненням удосконалення прийомів виконання.

В освітньому процесі два суб'єкти – учень і вчитель. *Перший* – отримує знання, вміння та навички, а *другий* – надає інформацію про знання природи та явищ. Такий процес сьогодні називається *освітнім* [там само].

Діяльність учителя ґрунтується на *передачі* інформації, *організації* освітнього процесу, *наданні* допомоги учням «при блуканні» під час освітнього процесу, *стимулюванні* інтересу, *самотійності* та *творчості* учнів, *оцінюванні* їхніх освітніх досягнень. Діяльність учнів ґрунтується на *засвоєнні*, *закріпленні* та *застосуванні* знань, умінь і навичок, самотимулюванні до

пошуку, розв'язанні освітніх задач, самооцінюванні освітніх досягнень, усвідомленні особистісного смислу та соціальної значущості культурних цінностей і суспільного досвіду, процесу та явищ оточуючих дій у світі [там само].

Освітня діяльність має на меті: оволодіння системами знань та оперування ними; оволодіння системами узагальнених і часткових дій, прийомів освітньої діяльності, шляхами їх переносу та знаходження – вміннями та навичками; розвиток мотивів учіння; становлення мотивації освітньої діяльності та власними психічними процесами (волею, емоціями тощо) [5].

Ефективність освітнього процесу визначається *внутрішніми* та *зовнішніми критеріями*. У ролі внутрішніх критеріїв використовують успішність освіти й академічної успішності, а також якісні знання та ступінь сформованості вмінь і навичок, рівень розвитку того, хто отримує освіту, навченості.

Процес засвоєння знань здійснюється поетапно, відповідно до таких рівнів: а) *виявлення* або *пізнавання* предмета (явища, події, факти); б) *запам'ятовування* та *відтворення* предмета, розуміння, застосування знань на практиці та *перенесення* знань у нові ситуації [там само].

У ролі зовнішніх критеріїв ефективності освітнього процесу постають: а) *ступінь адаптації* випускників до соціального життя та професійної діяльності; б) *темпи зростання* процесу самоосвіти

як пролонгований ефект освіти; в) *рівень освіти* чи професійної майстерності; г) *готовність підвищувати* професійний рівень. В освітній практиці сформувалася єдність логік освітнього процесу в умовах *індивідуально-аналітичної* та *дедуктивно-синтетичної* логік. Перша – орієнтує на спостереження, живе споглядання та сприйняття реальної дійсності, а потім до абстрактного мислення, узагальнення, систематизації освітнього матеріалу, а друга – орієнтує на введення вчителем наукових понять, принципів, законів та закономірностей, а потім на їх практичну конкретизацію [там само].

Щодо закономірностей освіти, то вони бувають також *зовнішні* та *внутрішні*. До зовнішніх закономірностей належать:

- соціальна обумовленість цілей, змісту та методів освіти;
- виховний і розвивальний характер останнього;
- освіта завжди здійснюється у спілкуванні та баується на вербально-діяльнісному підході;
- залежність результатів освіти від процесу взаємодії освіти з оточуючим середовищем.

До внутрішніх закономірностей освіти належать:

- залежність її розвитку від способів основного протиріччя між пізнавальними та практичними задачами та наявності рівнем необхідних для розв'язку знань, умінь та навичок учнів, розумового розвитку;
- відношення між взаємодією вчителя та учня і результатами освіти;
- підпорядкованість результативності освіти способам управління процесом останнього й активного учня;
- задачна структура: за успішного розв'язання однієї освітньої задачі та постановки наступної учень просувається від незнання до знання, від знання – до вміння, від вміння – до навичок [там само].

У ході історичного розвитку теорії та практики освіти сформувалися різні види, стилі та практики, у кожному з яких можна виявити загальні моменти, характеристики для будь-якої освіти. **По-перше**, основою процесу освіти будь-якого виду є *система принципів*, кожний з яких виступає в ролі ідей, норм або правил діяльності. Ці принципи слугують орієнтиром для конструювання певного виду освіти. У ролі дидактичних використовують такі принципи: наочності, системності, активності, взаємозв'язку теорії та практики доступності, народності. **По-друге**, загальним елементом будь-якого виду освіти є *циклічність* згаданого процесу. З одного боку, циклічність передбачає постановку вчителем задач і цілей, а також оцінювання засвоєних знань, а з іншого – як усвідомлення і розв'язування суб'єктом поставлених задач, так і здібність до самооцінювання. **По-третє**, це *структура* процесу освіти, що впроваджує ступінь відповідності цілей і методів результатам. Вибір методів освіти та логіка їх використання характеризують стиль поведінки та діяльності суб'єктів процесу освіти (вчителя та учня). Це свідчить про *двосторонній* характер освіти [там само].

Таким чином, якість знань, умінь та навичок учнів (зокрема обдарованих) стає вищою під час освітньо-

го процесу лише завдяки систематичному зростанню професіоналізму вчителя. Подальші розвідки необхідно здійснювати в цьому напрямі.

Використані літературні джерела

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й перероблене / С.У. Гончаренко. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
2. Фокин Ю.Г. Теория и технология обучения: деятельностный подход: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Ю.Г. Фокин. Москва : Академия, 2006. 240 с.
3. Рубинштейн С.Л. Принцип творческой самостоятельности / С.Л. Рубинштейн // Вопросы философии. 1986. № 6.
4. Вышеславцев Б.П. Этика преобразенного эромса / Б.П. Вышеславцев. Москва, 1994.
5. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика : учеб. пособие / Н.В. Бордовская, А.А. Реан. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 304 с. (Серия «Учебное пособие»).
6. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України М.Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.

References

1. Honcharenko, S.U. (2011). *Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical encyclopedic vocabulary. Seeing a friend, additional breaking]*. Rivne. 552 p.
2. Fokyn, Yu.H. (2006). *Teoriya y tekhnolohiya obucheniya: deiatelnostnyi pokhod [Theory and technology of training: activity campaign]*. Moscow. 240 p.
3. Rubynshtein, S.L. (1986). *Pryntsyp tvorcheskoi samostoiatelnosti [The principle of creative independence]. Voprosy fylosofyy – Questions of philosophy. No. 6.*
4. Vysheslavtsev, B.P. (1994). *Etyka preobrazhennoho eromsa [Ethics of transformed eromsa]*. Moscow.
5. Bordovskaia, N.V., & Rean, A.A. (2008). *Pedahohyka [Pedagogy]*. St.Peterburg. 304 p.
6. Yarmachenko, M.D. (in Ed.) (2001). *Pedahohichnyi slovnyk [Pedagogical dictionary]*. Kyiv, 516 p.

Fedorova Nina. Theoretical Essence of the Activity Approach Technology in Secondary Education with Gifted Students.

Summary.

In the article the author attempted to analyze the theoretical essence of the technology of the activity approach in secondary education with gifted students. Author substantiated some concepts concerning the technology of the activity approach. Author drew attention to the motivation, the form of activity, the classification and the structure of activity during the educational process in secondary education.

Secondary education is a product of human activity, which can be acquired by a person only in the process of activity or actions adequate to the activities available in this activity. The notion of «activity» is widely used in various sciences. This concept in various sciences is filled with different content, but its essence reveals psychologists. Often in psychological publications, the term «activity» is used as a synonym for the concept of «activity». The author pays that the main components of the activity are: the subject with his needs; the purpose according to which the

object becomes an object to which the activity is directed; means of realization of the purpose; result of activity.

The author of the article notes that the activity approach in education can be of any level (secondary education and higher education). These are the levels of renewal of the educational process in the periodization of the goals and objectives of education. The operational approach concerns the components of a complex hierarchical system of education or the use of interactive technologies as a means of productive education of students. The teacher must continually improve his professional activities, using innovative forms, methods, tools and techniques at classes. The activity approach is characterized by the identification of the peculiarities of the processes of acquiring students' cultural and historical experience.

Key words: technology «activity approach»; classification; motivation; activity.

Федорова Н.Ф. Теоретическая сущность технологии деятельностного подхода в среднем образовании с одаренными учащимися.

Аннотация.

В статье автор анализирует теоретическую сущность технологии деятельностного подхода в среднем общеобразовательном учебном заведении с одаренными учащимися. Автор обращает внимание на мотивацию, формы активности, классификацию и структуру деятельности во время учебного процесса в среднем образовании. Автор раскрывает формы, виды мотивации, структуру и результативность деятельностного подхода. Рассматривает классификацию интеллектуальной деятельности профессионалов в образовании.

Ключевые слова: технология «деятельностный подход»; классификация; мотивация; активизация.

Стаття надійшла до редколегії 2 червня 2019 року

